

Skákavka mravenčí – evropský pavouk roku 2019

Skákavky (Salticidae) patří díky svým dvěma velkým očím, pestrému zbarvení a schopnosti skákat na velké vzdálenosti k nejpobulárnějším pavoukům. Málokdo už ale ví, že jde o druhově vůbec nejdiverzifikovanější čeleď pavouků na světě – v současnosti známe 6 089 druhů, z toho v Evropě 345. Především v tropických a subtropických oblastech žijí skákavky věrně napodobující mravence. Několik takových druhů se ale vyskytuje i u nás.

Letošní pavouk roku – skákavka mravenčí (*Myrmarachne formicaria*) – obývá palearktickou oblast včetně Evropy a byl také zavlečen do USA. V České republice ho najdeme především v níže položených oblastech s teplejším klimatem. Kvůli vazbě na mizející typy mokřadů byla tato skákavka zařazena mezi ohrožené druhy.

Jak už druhové jméno napovídá, skákavka mravenčí má štíhlé protáhlé tělo (samci dlouhé 6–8 mm, u samic 5–6 mm), které značně připomíná tělo mravence, a liší se tak od většiny našich skákavek (viz obr. 1 a 2). Hlavová část hlavohruď je vyvýšená a černá, hrudní část rezavá; podlouhlý zadeček je vpředu rezavý, zaškrbený, zadní polovina má černou barvu. Na hlavohruď se napojuje úzkým pasem,

podobně jako tomu bývá u těla mravenců. Nohy jsou žluté až rezavé, s černými skvrnami po stranách. Metatarzální a částecně i stehenní články předního páru nohou má černé zbarvení a celkově připomíná tykadla mravenců. I oči mravenců dokázala tato skákavka napodobit – velikostí a umístěním jejího zadního postranního páru očí.

Aby skákavka mravenčí dovedla imitace svého mimetického vzoru k dokonalosti, nenapodobuje mravence pouze tvarem a zbarvením těla, ale i chováním. Místo trhavých pohybů typických pro skákavky přerušovaně pobíhá a vlní se přesně tak, jak to dělají mravenci, když sledují cestičky vyznačené feromony. Navíc chodí pouze po zadních třech párech nohou,

první pár využívá k napodobení mávání tykadel u mravenců. Toto mávání jí napomáhá zakrýt jinak velmi nápadné přední oči, které vypadají jako reflektory.

Skákavka mravenčí nenapodobuje mravence proto, aby se k nim mohla přiblížit a lovit je, jako to dělají třeba pavouci mravčiči (Zodariidae; agresivní peckhamovské mimikry). Její kořisti bývají malé mouchy nebo mšice. Napodobování jí slouží k ochraně. Predátoři se raději agresivním mravencům vyhýbají. Proto nejsou jim podobní pavouci tak často napadáni lumčíky, hrabalkami nebo ptáky. Jde tedy o typický příklad ochranných (Batesových neboli batesiánských) mimikry.

Zatímco chelicery samic mají obvyklý tvar, u samců jsou protáhlé, shora zploštělé a míří dopředu. Díky tomu se u skákavky mravenčí snadno rozezná pohlaví. Takto modifikované chelicery používají samci během námluv pro upoutání pozornosti samice a pro odstrašení případných rivalů. Děje se tak během ritualizovaných potyček, při nichž stojí samci proti sobě s široce rozevřenými chelicerami.

Skákavka mravenčí, stejně jako jiné skákavky, nestaví síť k lapání kořisti. Na kořist číhá nebo ji může aktivně vyhledávat. Žije na povrchu země, v detritu i v trávě, často na místech s bohatým výskytem mravenců, které napodobuje – jako např. *Myrmica rubra* nebo druhy rodu *Formica* (obr. 3). Úkryty si buduje z listů stočených pomocí vláken a pro přezimování často využívá prázdné ulity plžů (viz také Živa 2013, 1: 26–28). Vyskytuje se na suchých biotopech, jako jsou stepní trávníky a slunné lesní okraje, ale také na mokřadech včetně podmáčených luk nebo litorálů rybníků. Dospělí jedinci mohou být nalezeni během celého roku, ale nejaktivnější bývají mezi dubnem a srpnem.

1 a 2 Samec skákavky mravenčí (*Myrmarachne formicaria*), evropského pavouka roku 2019
3 Mravenec z druhového komplexu m. lesního (*Formica rufa*) – mimetický vzor, jehož vzhled skákavka mravenčí napodobuje.

4 Samec skákavky štíhlé (*Synageles venator*)

5 Samec skákavky mravencovitě (*Leptorchestes berolinensis*). Druh žije v nejteplejších oblastech ČR. Snímky: R. Šich

Vedle skákavky mravenčí se v České republice vyskytují další čtyři druhy z této čeledi věrně napodobující mravence. Žádný ale nemá vyvýšenou hlavovou část hlavy-hruď jako skákavka mravenčí. Nejhojnější z nich je skákavka štíhlá (*Synageles venator*, obr. 4), která roztroušeně žije na celém území ČR. Skákavku protáhlou (*S. hilarulus*) najdeme na jižní Moravě a vzácně byla zaznamenána ve stepích na Křivoklátsku.

Skákavka útlá (*S. subcingulatus*) je u nás doposud známa pouze z Bílých Karpat. Poměrně velká skákavka mravencovitě (*Leptorchestes berolinensis*, obr. 5) se vyskytuje v nejteplejších oblastech republiky – jak na jižní Moravě, tak ve středních a severozápadních Čechách.

Evropského pavouka roku vybírá 83 arachnologů z 26 evropských zemí. Proč byla pro letošní rok zvolena právě skákavka mravenčí? V první řadě kvůli dokonalým mravenčím mimikry, které nezahrnují pouze morfologii pavouka, ale i jeho chování. Jde o fascinující příklad účinné obranné strategie chránící před predátory. Vedle popularizace pavouků by měla volba sloužit k získání dalších údajů o rozšíření našeho pozoruhodného a ohroženého druhu. Proto bychom chtěli čtenáře požádat o informace z pozorování doložených fotografií. Údaje zasílejte na e-mailovou adresu autora článku, uvedenou v kulérové příloze Živý na str. LIX.

Alena Klvaňová

Hrdlička divoká – pták roku 2019

Hrdlička divoká (*Streptopelia turtur*), odedávna považovaná za ztělesnění lásky, něžnosti a míru, se v posledních letech stala také jedním ze symbolů ochrany přírody. Za minulých 40 let totiž z Evropy zmizelo až 80 % těchto elegantních ptáků. Hrdlička ale zdaleka není sama, podobný příběh s ní sdílí i další druhy živočichů, které doplácí na rozsáhlé změny krajiny způsobené intenzifikací zemědělství. Letos tedy hrdlička divoká přebírá nelehký úkol loňského ptáka roku sýčka obecného (*Athene noctua*; Živa 2018, 2: 103–105 a LV–LVI) upozornit veřejnost na potřebu odpovědného a udržitelného hospodaření.

Česká společnost ornitologická (ČSO) každoročně vyhláší jeden ptačí druh ptákem roku. Chce tím upozornit na problémy, kterým naši ptáci v současnosti čelí, vzbudit o ně zájem veřejnosti a nabídnout

možnosti, jak každý z nás může přispět ke zlepšení situace. Úbytek dřívě velmi hojných, avšak dnes vzácných a málo známých, hrdliček divokých rezonuje celou Evropou. K poklesu početnosti začalo docházet od

70. let 20. století zejména v západní části kontinentu. Nejdramatičtější změny nastaly ve Velké Británii, kde od r. 1995 ubylo více než 90 % tamní populace, z některých oblastí Británie a Skandinávie už vymizela úplně. V České republice jsme na základě údajů Jednotného programu sčítání ptáků od 80. let přišli již o více než polovinu naší populace. Že obavy o osud hrdličky divoké nejsou nepodložené, ukazuje i fakt, že Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN) ji v r. 2015 označila za druh celosvětově ohrožený vyhoubením a zařadila ho do kategorie zranitelných.

Hrdlička divoká patří do řádu měkkozobí (Columbiformes). Rod *Streptopelia* zahrnuje dalších 14 druhů, včetně dnes mnohem známější a rozšířenější hrdličky zahradní (*S. decapoda*, obr. 4), která je na našem území nepůvodní a do Evropy se rozšířila až během 20. století (Živa 2018, 5: 272–276). Oba druhy se liší nejen početností a biotopem, ale i vzhledem – hrdlička divoká je drobnější a pestřeji zbarvená. Obývá světlé lesíky, háje a jejich okraje, remízky, křoviny a rozptýlenou zeleň v zemědělské krajině zvláště v blízkosti vody. Na rozdíl od ní je hrdlička zahradní u nás synantropní a hnízdí výlučně v lidských sídlech a jejich blízkém okolí.

Rozsáhlý areál hrdličky divoké zahrnuje celou Evropu kromě severní Skandinávie, sever Afriky a západní a střední Asii. Je jediným dálkovým migrantem z našich měkkozobých ptáků. Zimuje v Sahelu, pásmu semiaridních travnatých pastvin táhnoucím se od Mauritánie po Senegal jižně od Sahary. Výsledky kroužkování evropských hrdliček ukázaly, že létají třemi hlavními tahovými cestami, z nichž naše populace využívá centrální trasu vedoucí přes Itálii, Maltu a Řecko. Zpětná hlášení kroužkovaných jedinců také prokázala vysokou věrnost rodišti (filopatrii) i věrnost hnízdišti (fidelitu). Dospělí ptáci byli kontrolováni do 8 km a mladí dokonce pouze do 3 km od místa kroužkování.

1 Pták roku 2019 – hrdlička divoká (*Streptopelia turtur*). Foto J. Bohdal